

Suzana Marjanić

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, Hrvatska
suzana@ief.hr

Handelmanovi modeli i zrcala javnih događaja ili Sinjska alka kao primjer zrcala- prezentacije; Malbašin *modo epico*

Sažetak

*Polazeći od teorijskoga koncepta modela i zrcala javnih događaja, kako ih je usustavio Don Handelman, tekst pozicionira navedene koncepte na odabrane društveno-političke i kulturne primjere u Hrvatskoj, pri čemu Sinjsku alku promatram kao primjer zrcala-prezentacije. Naime, na primjeru Malbašina spjeva (**modo epico**) pokazujemo na koji način Sinjska alka djeluje kao zrcalo-prezentacija, javni događaj koji radi na didaktičnoj i historicističkoj intenciji moderne države i zajednice.*

Ključne riječi: Don Handelman, javna događanja, Sinjska alka.

„Kako Zagreb iz Sinja gledat“.

Branko Brezovec, u povodu režije Krležine drame *U agoniji* 2008. godine

S obzirom na naslovni koncept, tekst je dvostruko koncipiran. Prvo ću se zadržati na Handelmanovoj antropologiji javnih događaja u okviru čega tvrdi da se tradicionalna proučavanja „rituala“ uglavnom usredotočuju na objašnjenje kako ritualizirane prakse *stoje* za druge strukture u kulturi, to jest, kako se značenje tih kulturnih elemenata pretvara u metaforu u ritualu. Kao reakciju na to, Handelman želi da istraživači pristupe javnim događajima sofisticiranijim metodama, svjesni moguće prisutnosti simboličkih i transformativnih učinaka javnog događaja. Pritom polazi npr. od istraživanja Catherine Bell (1992), Caroline Humphrey i Jamesa Laidlawa (1994.)⁸³ te Brucea Kapferera (1997.).⁸⁴

Don Handelman se u okviru svoje antropologije javnih događaja umjesto termina *sekularni rituali* zalaže za termin *javni događaji* (engl. *public events*) i pritom razlikuje javne događaje kao modele - događaje koji su oblikovani tako da transformiraju i javne događaje kao zrcala – događaje koji su napravljeni kao prezentacije (npr. politički rituali) ili pak kao subverzivne reprezentacije. Dakle, modeli se, primjerice, pronalaze u tradicijskim plemenskim zajednicama; oni su kao modeli prisutni u mikrokozmosu, življenom ili “stvarnom” svijetu, kao što su ceremonije-inicijacije koje služe uključivanju mladih u društvo i pomoći u pomlađivanju tog društva u tom procesu (Handelman 1998: 27–29). Nadalje, slijede zrcala – događaji koji prezentiraju i birokratskim državama služe kao instrumenti propagande i legitimacije (Handelman 1998: 49)⁸⁵, a događaji koji reprezentiraju obično u hijerarhijskim strukturama, pomažu stabilizirati društvo kreativnim pružanjem usluga iskrivljene, izvrnute ili satirične verzije tog društva kao ogledala samome sebi, tako da predstavljaju i prijetnju stabilnosti (Handelman 1998: 236). Navedene ćemo „dizajne“ primijeniti na domaća javna događanja.

Javni događaji modeli

U Handelmanovom interpretativnom okviru o javnim događajima, “modeli” (*the events-that-model*) su događaji koji su oblikovani tako da transformiraju odnose na utvrđene obrasce ili prikaze koje društva koriste za strukturiranje i davanje značenja javnim događajima. Modeli mogu uključivati kulturne norme, rituale, simbole i naracije. Oni služe kao predlošci koji vode organizaciju i interpretaciju javnih događaja.⁸⁶ Dakle, događaji kao modeli, nastoje biti anticipatorni: indeksiraju

83 Što se tiče Catherine Bell te Caroline Humphrey i Jamesa Laidlawa, Don Handelman polazi od njihova određenja ritualizacije, koji tvrde da bi ritualizacija trebala činiti temelj za proučavanje rituala. Ritualizacija može biti posebno korisna u raspravi o pomaku od onoga što se može nazvati *ne-ritualnim* u *ritualnom* (Handelman 1998: XXVII).

84 Npr. Handelman polazi od pojma virtualnosti (engl. *virtuality*) za koji Bruce Kapferer (1997: 326–327) navodi da je modeliranje zarobljeno u reprezentaciji, dok virtualnost nema nikakve veze s virtualnošću. Virtualnost je svijet otvoren za resetiranje, a potom i za resinkronizaciju (Handelman 1998: XXVII).

85 Oni drže ogledalo društvenom poretku, selektivno reflektiraju verzije potonjeg (Handelman 1998: 49).

86 Od tri meta-dizajna o kojima Handelman raspravlja, samo modeliranje (događaj koji modelira) potiče kontroliranu

ili unaprijed vide hipotetski budući uvjet koji će se ostvariti. Kao primjer javnih događaja-modela možemo uzeti akcije nevladinih udruga. Npr. Zelena akcija se od početka bavi temom klimatskih promjena, od zagovaračkih kampanja protiv energetskih projekata štetnih za klimu i ljude, rada na nacionalnim i međunarodnim klimatskim politikama do projekata i edukativnih aktivnosti usmjerenih na klimatsku znanost. Na svojoj web-stranici navode neke od najvećih rezultata rada na ovoj temi, npr. sprječavanje realizacije velikih i štetnih infrastrukturnih projekata na fosilna goriva (od 1990-ih do danas); aktivno sudjelovanje na više od deset UN-ovih klimatskih konferencija diljem svijeta; sudjelovanje u inicijativi za donošenje Zakona o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja (2012.); edukacije građana i građanki, lokalnih zajednica i donositelja/ica odluka o klimatskim promjenama i klimatskoj krizi (od 1990-ih do danas).⁸⁷

Navedene su akcije s onu stranu nevidljive, frustrirajuće, pa i prezrene strane aktivizma – projektne administracije. Zoran Oštrić u jednom tekstu o ekološkim projektima u Hrvatskoj podsjeća kako se pojavio termin *projektitis* (također i *projektokracija*), “za pojavu koja u to doba pogađa i druge nevladine organizacije, čiji su aktivisti ‘u hodu’ učili što je to projekt, što su donatori, kako treba pisati projektne prijedloge i izvještaje i voditi knjigovodstvo” (usp. Hromadžić 2019).

Javni događaji-zrcala

Zadržimo se na sada na javnim događajima-zrcalima, događajima koji su napravljeni kao prezentacije (npr. politički rituali) ili pak reprezentacije koji streme društvenoj inverziji. Kao primjer događaja-zrcala, Handelman određuje ceremonije nacionalnih država, upravo zbog toga što ne oblikuju nove postojeće odnose. Kao primjer prezentacija moći na vlasti Handelman uzima realnost 6. kongresa njemačke Nationalsocijalističke stranke održanog u Nürnbergu 4–10. IX. 1934. koje je dokumentiralo jedinstvo mase (psihologija mase) i kult vođe s ritualizacijom ponašanja masa koji funkcionira kao zrcalo-prezentacija moći na vlasti (Handelman 1998: 41).

Kao zrcalo prezentacije političke moći na vlasti, što se tiče naše političke scene, jednom sam prigodom pisala o središnjoj proslavi ulaska Hrvatske u Europsku uniju (Zagreb, Trg bana Josipa Jelačića, 1. srpnja 2013.), gdje sam stavila naglasak na trenutak kada je recitirana *Himna slobodi* Ivana Gundulića na glazbu Jakova Gotovca. Zamjetno je da je navedena numera izrazito pažljivo režirana jer se tijekom izvedbe zbora neprestano uvlačila snimka spomenika bana Josipa Jelačića. Time se realizirala svojevrsna ideologijska dijada koju je Krleža vrlo žestoko kritizirao: naime, u *podne/epicentru* ilirskoga preporoda Hrvati su *igrali* kontrarevolucionarnu ulogu – pomoću bana Josipa Jelačića Bečki dvor obračunao se s mađarskim revolucionarima (mađarski

transformaciju društvenih pojava (Handelman 1998: XXI)

87 U kontekstu suvremenih događanja npr. rata u Ukrajini, koji neki uzimaju kao početak novoga, globalnoga rata, možemo primijeniti ovaj koncept ispitivanjem kulturnih i povijesnih naracija, simbola i rituala koji su oblikovali ukrajinsku perspektivu o sukobu i naracija koje propagiraju druge uključene strane.

nacionalni pokret, 1848/49). *Nagrada* Hrvatima i kazna Mađarima bila je “ista” – apsolutizam; međutim, apsolutizam s naknadom Mađarima koji su uspjeli isposlovati da Bečki dvor oduzme Jelačiću banski naslov (Krlježa 1977a: 274). Krlježa je često isticao kako se Ante Starčević usprotivio da se na Harmici podigne spomenik Jelačiću koga je smatrao narodnom sramotom, mizerijom i sažaljenja dostojnom kreaturom, što nikako ne ističu one stranke koje polaze od Starčevićeva učenja, a samom je Gunduliću Krlježa spočitavao njegovu “kontrareformacionu perspektivu” pa tako i njegovoj “himni Slobodi”, pridodajući kako takvih himni u evropskim književnostima onoga doba mnogo i nema (usp. Marjanić 2015).⁸⁸

Politički antropolog David I. Kertzer u knjizi *Ritual, Politics and Power* demonstrira zbog čega je ritual dio političkoga života, i uspjeh svih političkih grupacija, bilo tzv. lijevih, desnih ili tzv. centra, počiva u načinu na koje rabe (političke) rituale i njegove simbole. Kertzer pritom ističe da ljudi teže apsolutnoj sakralizaciji društvenoga i političkoga okoliša i da se ne osjećaju ugodno bez ritualne konstrukcije političke stvarnosti (Kertzer 1988: 81), ako vlastito društvo prepoznaju samo kao puki produkt povijesti, prilagodbe na okolinu i političke borbe. Zbog toga rado pridaju kozmologijsko značenje političkom poretku i pritom vjeruju da je društvo dio *božanske* zapovijedi ili plana koji je u službi nekih viših ciljeva.⁸⁹ Upravo to svojevrsno kozmologijsko značenje u sekularnom obliku, u službi ideologije moći na vlasti, bilo je vidljivo na spomenutoj političkoj ceremoniji ulaska HR u EU.

Studija slučaja: Sinjska alka kao primjer zrcala-prezentacija ili Malbašin *modo epico*

Na primjeru Malbašina spjeva možemo dokumentirati na koji način Sinjska alka djeluje kao zrcalo-prezentacija, javni događaj koji radi na didaktičnoj i historicističkoj intenciji moderne države i zajednice (Handleman 1998: XXXVIII).

U uvodniku svome spjevu, prigodnoj knjižici *Sinjska alka: pjesma o igri alke i junaštvu sinjskih vitezova: (sa slikama)* (Sinj, Štamparija Merkur, 1932.) pučki pjesnik Šimun Malbaša (Brnaze, oko 1880. – Brnaze, 1943.) navodi kako ova *pjesma* (smatra je cjelinom) donosi nekoliko slika (dokumentarnih fotografija Sinjske alke), no ističe kako ih nije mogao sve dobiti zbog nepovoljnih okolnosti te poziva na živo viđenje slika „pri igri Alke, (...) u prvom nedjeljnom blagdanu iza 16. augusta svake godine“. Na početku knjige, u okviru prve epske pjesme, nalazi se fotografija „staroga arambaše alkarskih momaka“ Ante Delića Firala i alajčauša Marka Buljana koje, primjerice, vidimo i na fotografiji na sprovodu Stjepana Radića u Zagrebu u knjizi Ivana Kozlice *Alka u politici i politika u Alki* (2014., fotografija četveročlanoga alkarskoga izaslanstva na str. 70). Kako doznajem u Muzeju Sinjske alke, najstarije fotografije datiraju iz 1875. godine i nastale su pri posjetu Sinju cara Franje

88 Dakako, da u navedenoj negaciji Gundulićeva *maglena slavenstva* Krlježa unosi i jednostrane fakte (usp. članak o Ivanu Gunduliću u *Krlježijani*).

89 Kertzer pritom ističe kako je u izgradnji sovjetske države Trocki bio prilično uznemiren što je Crkva još uvijek imala monopol nad svakodnevnim ritualima i pritom je inzistirao da vladajuća garnitura prepozna ljudsku/narodnu želju za teatralnim, potrebu za vanjskom manifestacijom emocija (Kertzer 1988: 81).

Josipa I. Djelo je fotografskoga studija „Andrović – Goldstein“ iz Zadra.⁹⁰

Pjesme-cjeline navedene prigodne knjižice o igri Alke i junaštvu sinjskih vitezova strukturirane su kao svojevrsna epska pentalogija: *Razgovor vile i guslara, Postanak Alke, Alka u Kraljevim svatovima, Imena alkara iz 1932. godine* i posljednja pjesma-cjelina *Na dan Alke*.

Prva pjesma *Razgovor vile i guslara* otvara Malbašin *modo epico* u deseteračkim stihovima (nesimetrični deseterac, 4+6, kao najpopularniji južnoslavenski narodni stih), za koji *Leksikon Sinjske alke* navodi kako je sastavljen u maniri pučkonjiževnog postupka na tragu Kačića (2015: 175–178). Tragom određenja epske pjesme Stipe Botice kao svjedoka povijesti, ova prigodna knjižica pet epskih pjesma nastaje kao sjećanje na sinjsku pobjedu 1715. godine, a 217 godina nakon što su „potukli Turčina / Baš na polju ispod Sinja ravna“, gdje ih pobiše „ametom/ Predvođeni Majkom Božjom svetom“. Kao što i naslov pjesme sugerira, riječ je o razgovoru – prostorno kodiranom – vile „s Prologa planine“, svojevrsne muze i epskog pjesnika guslara „iz ravne Cetine“ Šimuna Malbaše. Ta slika rapsoda, guslara, pripovjedača koji pripovijeda slušaocima što se dogodilo, shvaća se kao epska prasiituacija, osnovna epska situacija, kako to navodi Wolfgang Kayser ili pak Jovan Deretić (usp. Botica 2013).

Druga pjesma *Postanak Alke* dokumentira povijesne uzroke koji su doveli do Alke, u okviru čega opisuje alkarsku nošnju-uniformu, pa tako i *j/edeka* za kojega pjesma ističe da je konj turskog paše – „Pa u ruke dopanuo naše“. Šimun Malbaša dokumentira i fotografijom *j/edeka*, zatim arambašu alkarskih *momaka*, *momka* štitonošu, buzdovanare i *momke* koji vode *j/edeka*. Kao što navodi *Leksikon Sinjske alke* pod leksikonskom natuknicom *j/edek* (tur. *yedek*) – jedini je konj u alkarskoj povorci kojega nitko ne jaše već ga za uzde vode dva alkarska *momka*; to je rezervni konj koji se od ostalih razlikuje bogatstvom ukrasa. Kao što nadalje navodi etnologinja Anamarija Vukušić u leksikonskom zapisu, figura konja bez jahača u Alki se obredno veže za slavljenje pobjede Sinjana nad Osmanlijama 1715. godine. U kontekstu toga *j/edek*, zajedno s bogatom opremom konja koju nosi, simbolizira zarobljenoga konja neprijateljskog vojskovođe koji je vodio glavni napad na Sinj, što pojačava simboliku toga konja bez jahača. Među ostalim *j/edekovim* bogatim uresima Malbaša navodi i *abajliju* (tur. *baja*, *abajija*), pokrivač izrađen od *abe* – grubog sukna, bogato ukrašen vezom i resama, koji se prebacuje preko konjskog sedla kojim konje pokrivaju.⁹¹

Treći segment pjesme *Alka u Kraljevim svatovima*, a riječ je o Aleksandru Karađorđeviću i Alki u Beogradu na njegovim svatovima 1922. godine, može se kontekstualizirati suodnosom Alke prema aktualnim vlastima. Tako prije predsjednikā (a prvi je bio J. B. Tito) Alku su gledali, kako navodi portal o Alki (www.alka.hr) dva cara i četiri kralja: Franjo I., austrijski car – 1818. godine; Franjo Josip, austrougarski car – 1875. godine; Friedrich August, saksonski kralj –1838. godine; Petar

90 Naime, te godine zadarski fotografski studio „Andrović – Goldstein“ objavljuje *Album svjetlopisni s' opisivanjem putovanja nj. vel. cesara kralja Franje Josipa I. kroz Dalmaciju godine 1875. (Sinjska alka. Kronika... 2021: 59)*.

91 Dinka Alaupović Gjeldum u *Leksikonu Sinjske alke* donosi detaljan opis alkarskoga konja gdje, među ostalim, ističe kako se bogati konjski nakit zove *raht* (*raft*, *rat*) te da je pod utjecajem Turaka „naš narod usvojio orijentalnu terminologiju koja se odnosi na konje“ (*Leksikon Sinjske alke* 2015: 159).

Karađorđević, kralj Hrvata, Srba i Slovenaca – 1919. godine; Aleksandar Karađorđević – 1922. godine (u Beogradu) i Ferdinand, rumunjski kralj (otac princeze Marije, supruge Aleksandra Karađorđevića) – 1922. godine (u Beogradu). Zamjetno je da je pjesma *Alka u Kraljevim svatovima* strukturno najkraća, njena udvorna naracija navodi da je Kralj „narodni“, te da je kralj Aleksandar zaželio da Alka dođe na njegovo vjenčanje u Beograd na što su se sinjski alkari rado odazvali. Često se u kontekstu alkarske odanosti dinastiji Karađorđević – dakle, u doba kada je Krleža s Cesarcem u anarhističkom *Plamenu* (1919.) pisao protiv unitarizma pod karađorđevićevskim „Vidovdanom“ – ističe kako je Viteško alkarsko društvo (VAD) odanost dinastiji Karađorđević iskazalo dolaskom na pogreb kralja Petra I. Karađorđevića, koji je preminuo 16. kolovoza 1921., u Beograd, a odanost dinastiji alkari su iskazali i sljedeće godine, 1922., na vjenčanju Aleksandra Karađorđevića s rumunjskom princezom Marijom. Alkari su pritom održali i trčanje Alke na trkalištu Dunavskog kola u Beogradu. Slavodobitnikom je postao Josip Tomašević, a kraljica je pobjednika darovala zlatnom kutijom za cigarete. Nažalost, pjesma ne dokumentira navedeno izmještanje izvedbe Alke u Beograd,⁹² ali zato detaljno opisuje i popisuje kraljevske poklone, ritualizaciju poklona koji se može interpretirati iz konteksta Maussova istraživanja sustava darivanja kao kompleksnoga sustava razmjene – ako se dobije poklon, poklon treba uzvratiti. Za Maussa darivanje ima karakter prestacije, što znači da ono mora biti nadoknađeno jednakim uzdarjem. Navedeni segment pjesme možemo povezati s djelom Julija Bajamontija *U čast Alke 1784.* koji je, kako bilježi Josip Vučković u *Leksikonu Sinjske alke*, o Sinjskoj alki pisao u tri prigodna talijanska soneta i jednoj odi koje je posvetio generalnom providuru Dalmacije Francescu Falieru.

„Iz Brnaza Tomašević Jozi

Kralj darova, Bože Ga pomози,

Jednu krasnu kutiju od zlata

Vr'jednu mnogo tisuća dukata

Ukrašenu dragim kamenovim

I vladarskim imenom Njegovim (...)“.

Šimun Malbaša: *Alka u Kraljevim svatovima*

Za razliku od Malbašina rojalističkoga unitarizma,⁹³ detektirajući opasnost od jugorojalističke države u nastajanju, njezine jugoreligije i jugoprороka, Krleža u doba Prvog svjetskog rata demitologizira dva osnovna i politički produktivna rekvizitarija jugomitologije – *mitsko-povijesnu matricu* koja

⁹² Kako je putovanje trajalo tri dana, alkari sa sobom nosi vodili konje već su ih odabrali u beogradskoj vojarni (*Sinjska alka. Kronika...* 2021: 114).

⁹³ Dalmacija se toga doba više pronalazila u savezu sa (slavenskom) Srbijom nego pod Austrijom.

se hrani mitskim *revivalom* bitke na Kosovu polju (Vidovdan, 1389) i oživotvorenom metaforom *Carstva Nebeskog cara Lazara*, te *folklornu matricu* s Kraljevićem Markom kao onodobnim *Superstarom*. Tako npr. u *Pijanoj novembarskoj noći 1918*. Krleža sarkastično zapisuje glasove političkoga *ričeta* koji vjeruje u *novu* dinastiju (s mitotvorbenim binomom – kralj Petar Karađorđević i princ regent Aleksandar), jer „naša nova narodna Dinastija’ je republikanska, ona ‘prevodi Stuarta Milla’, ‘naš kralj je Bakunjinov prijatelj’, pak je tako i ‘naš mladi Regent’, neka vrsta slobodoumnog bakunjinovca: revolucionaran, idealan, Sveslaven i jugoslovenski demokrat! Hercig! Za pusiti! Za cvikipusiti!“

Vraćam se na drugu pjesmu u kojoj je Šimun Malbaša jednako tako udvorno opisao ložu u kojoj se nalazi k/Kraljeva slika, „vladara svoga/prvog kralja Jugoslovenskoga“, gdje možemo primijeniti interpretaciju Ernsta H. Kantorowicza iz njegove studije *Dva kraljeva tijela: studija o srednjovjekovnoj političkoj teologiji* (1957.) gdje istražuje složene intelektualne procese u kojima se kraljevo političko (besmrtno) tijelo odvaja od prirodnog (grešnog, smrtnog) tijela, analogno misteriju Kristova utjelovljenja.⁹⁴ Sintagma se odnosila na dvojstvo organskog, pojedinačnog tijela s jedne i političkog, kolektivnog tijela nacije s druge strane, gdje to kolektivno tijelo, u Malbašinu kontekstu, reprezentira kraljeva slika u loži. Ivan Kozlica u knjizi *Alka u politici i politika u Alki* (2014.) navodi zapis alkara i učitelja Josipa Boke *Alkari na kraljevskoj svadbi* (Split, Jugoslavenska štamparija 1922) za kojega ističe da je najbolje opisao političko i ideološko raspoloženje alkarskoga vodstva i većine članova Viteškoga alkarskoga društva (VAD), kao što je, možemo pridodati, svojom „pentalogijom“ učinio i Šimun Malbaša. Anamarija Vukušić u knjizi *U sridu: sjećanje, pamćenje i život Alke* (2018) ističe za navedenu publikaciju Josipa Boke da je važna

„jer, u usporedbi s većinom ranije spomenutih radova o Alki, na nešto drugačiji način naglašava njezinu pozicioniranost spram aktualne vlasti. Naime, dok se iz nekih ranije spomenutih dokumenata o Alki, primjerice pisama-zamolbi vladajućima da odobre njezino financiranje, isticanje privrženosti alkara aktualnoj vlasti dade razumjeti kao jedan od mehanizama za dobivanje potrebnih sredstava za izvođenje igre, Bokino djelo ocrtava uspostavu jedne nove dimenzije povezanosti Alke s vlašću. (...) isticanje odanosti aktualnoj vlasti uistinu možemo razumjeti kao način održavanja životnosti Alke. Možemo u tim i sličnim situacijama prepoznati i začetke nastanka tradicije i danas evidentnog pokroviteljstva Alke na najvišoj državnoj razini“ (Vukušić 2018: 48).

Četvrta pjesma *Imena alkara iz godine 1932*. poimence enumirira sve alkare iz te godine pa tako za Jozu Šuića dokumentira kako je pao s konja, „gdje je junak rane zadobio, pa za Alku nesposoban bio“. Sljedeća i posljednja pjesma *Na dan Alke* dokumentira kako je najveći strah alkara pad s konja, kao i moguća smrt. Posljednja pjesma, naime, opisuje hodogram Alke od početka kada se družina okuplja pred dvorom alajčauša da bi sve završilo zajedničkom večerom. Ta se posljednja

94 Povodom Kantorowiczewa termina „politička teologija“ Clifford Geertz ističe kako još uvijek nije napisana politička teologija 20. (i 21.) stoljeća. „Izvanredno nije izašlo iz moderne politike, bez obzira na to koliko toga banalnog u nju ušlo; moć ne samo da i dalje truje nego i uzvisuje“ (Geertz 2010: 179).

epaska pjesma posebno zadržava na dvojici *pripetavača* – Lucijanu Lovriću i Nikoli Jelinčiću. Šimun Malbaša dokumentira *pripetavanje*, ukupno pet, 20. kolovoza 1932. godine kada Varošanin Lucijan Lovrić i Glavičanin Nikola Jelinčić Bečo odmjeravaju svoje junaštvo. Nakon treće trke imali su isti broj *punata* (bodova) – sedam te je alkarski vođa Vicko Grabovac „zapovidio pripetavanje do kraja“. Tek je u petom *pripetavanju* pobjednik Nikola Jelinčić pogodio u jedan, a Lucijan Lovrić ostao bez pogotka. Prema Malbašinu spjevu Stjepan Bekavac u svojoj knjizi o Sinjskoj alki ističe da je Jelinčić, zbog svoje težine, morao tijekom trke mijenjati konja, dok je Lucijanu Lovriću navedeno zabranjivao vlasnik konja. Naime, pjesma dokumentira kako se Lucijan Lovrić nadmeće u Alki na *bijesnoj bedeviji* (kobilica arapske pasmine) Lasti, s detaljnim opisom i *bedevije* – „Lasta digla glavu ponosito / Sva joj glava srebrom zakovana / A na vratu griva potšišana / Po prsima srebro joj trepeće / Pa sve sjaje kuda se okreće / Na njoj sedlo s dva jaka kolana / S l'jeve strane sablja okovana / Povr' sedla baja izvezena / Odveć krasna, a čoja crvena...“. Šimun Malbaša pritom otvara usporedbu Lucijana Lovrića i *bedevije* Laste s epskim junacima Ljuticom Bogdanom (epski junak pjesama starijih vremena, usp. *Marko Kraljević i Ljutica Bogdan*, Vuk, II, 38) i Toplicom Milanom (epski junak pjesmama o kosovskom boju), kao i Momčilom vojvodom, ujakom Marka Kraljevića, na svome *čilašu* (*tur.* konj sive dlake) iz epske pjesme *Ženidba kralja Vukašina*. Riječ je o njegovu krilašu (krilati konj) Jabučilu, konju natprirodnih svojstava. U tome smislu zamjetna je svojevrsna epska dobrohotnost prema Lucijanu Lovriću koji je plemenitaškoga podrijetla za razliku od Nike Jelinčića iz Glavica – „Od koljena on je seljačkoga“ – gdje se koriste grublje atribucije, npr. kondicionalno u odnosu na *bedeviju* Zoru – „Kad bi konja šakom udario / S crnom zemljom bi ga zemljom sastavio“. Istina, za njega Malbaša otvara prispodobu s Kraljevićem Markom, onodobnim Superstarom, kako ga određuje Ivo Žanić. Možda je potrebno naglasiti da se epska pjesma *Marko Kraljević i Ljutica Bogdan* (Vuk, II, 38), kako navodi Radmila Pešić u monografiji *Narodna književnost* (Beograd, 1984), u sižejno-tematskom smislu izdvaja iz epskih pjesama u Vukovim zbirkama s obzirom na poniranje u psihologiju pojave straha i kod velikih junaka. Koliko je uloga alkarskih konja bitna pokazuje i Julije Bajamonti koji ističe u svome djelu *U čast Alke 1784.* da čak i alkarski konji žele steći čast pobjednika.

Lucijan Lovrić je, kako piše Ivan Kozlica u spomenutoj knjizi, trčao Alku do 1940. godine, a pritom je novinar Nedjeljko Muslin u njegovom nekrologu izostavio (s obzirom na kontekst Titove Jugoslavije) da je bio član Časnog suda na Alki 1944. godine u doba NDH.

Za opis megdana, *pripetavanja*, Ivan Kramarić ističe kako se dobiva dojam „kako pjesnik neuspjeh alkara Lovrića u posljednjoj trci opravdava neregularnim vremenskim uvjetima, slabom vidljivošću koja se sa svih strana uhvatila“. Što se tiče konja, koji s alkarom čini nedjeljivu cjelinu, kentaursku snagu, možemo reći da se u novije doba javljaju glasovi veterinarara/veterinarki koji istražuju stres alkarskih konja, njihova rada na povišenim ljetnim temperaturama, ponekad neprilagođenim cestama kojima prolazi alkarska povorka kao i očekivanja u pobjedi. Kao što navode Dinka Alaupović-Gjeldum i Stjepan Batarelo, arapski konj svojim finim plemenitim i skladnim tjelesnim oblikom, mekanom grivom svilastog sjaja, stalno je prisutan u Alki (Gjeldum, Batarelo 1987: 101). Što se tiče

upućivanja na epsku poeziju, značajno je da Malbaša proširuje Kačićev krug s epskim pjesmama iz Karadžićeva ciklusa. Marko Grčić ističe da su tekstovi Julija Bajamontija (*U čast Alke 1784.*), kao najstariji, i Leonarda Dudana (na talijanskom jeziku napisao je poemu pod naslovom *Sinjska alka, na rođendan njegova Veličanstva cara i kralja Franje I.*, Venecija, 1827), kao nešto mlađi, o Sinjskoj alki lišeni folklornih elemenata, kao i tolike druge marcijalne igre na području Mletačke Republike i da ju je u prvoj polovici 20. stoljeća u svome *Alkaru* (*Savremenik*, 1908) prožeo Dinko Šimunović. Možemo pridodati da je metatekstualno Sinjsku alku povezo u onodobnom jugoslavenskom, karadorđevićevskom unitarizmu, kao što je to u svojim spomenicima činio Ivan Meštrović ili pak u maketi *Vidovdanskoga hrama* (1912.), isto tako i Šimun Malbaša u svome *epskom modu*. Završno posljednjom pjesmom-cjelinom *Na dan Alke*, u epskom i alkarskom duhu, Malbašin *modo epico* poziva na vjernost Kralju i Bogu, dvostrukom tijelu ideosfere nadzora i kazne.

Zaključno možemo reći, Sinj je alternativni glavni grad u Hrvatskoj i danas, jer kao što navodi Branko Brezovec u svojoj režiji 2008. godine Krležine drame *U agoniji* (1928.) koju ju postavio prema principu „Kako Zagreb iz Sinja gledat“ – „Sinj je alternativni glavni grad ove države, jer alkari i njihovo mišljenje o bitnim pitanjima hrvatske politike i društva imaju gotovo jednaku težinu kao i Sabor“ i nastavlja: „Sinj je za nekoliko predgrađa manji Zagreb ili je Zagreb za nekoliko predgrađa veći Sinj, ali duhovna im je konzistencija ista.“ Na tome tragu istaknula bih riječi Marka Grčića iz predgovora „Mit koji se obnavlja“ monografiji *Sinjska alka* (Beograd, 1987.) o svojevrsnom paradoksu Sinjske alke – o tome kako u najstrožem smislu riječi Alka nije izvedena iz lokalne etnografske baštine s obzirom na toda je utemeljena na zapadnoeuropskim i orijentalnim viteškim igrama, no ona je domaća narodna igra. Sve navedeno demonstrira Malbašin *modo epico*.⁹⁵

Zaključno prema kontroliranim hepeninzima

„Premda bi se moglo reći da je tema odnosa umjetnosti i ideologije vječita, postoje razdoblja kad su i tema i odnos ‘ohlađeni’ i kada postaju ponovno ‘vrući’“, zapisuje Želimir Košćević 1998. godine na tragu Althusserove definicije ideologije kao zamišljene predodžbe stvarnog svijeta (Košćević 1998: 12). O kontroliranom hepeningu Željka Zorice Šiša, koji je priredio povodom ulaska RH u EU istoga dana/večeri kada se odvijala oficijelna, državna proslava na glavnom zagrebačkom trgu, jednom sam prigodom pisala kao primjeru zrcala-reprezentacije. Naime, Željko Zorica Šiš svojim posljednjim projektom – audio-video jestivom instalacijom uz kontrolirani hepening pod nazivom *KroatTisch-EU Freundschaft* (Trg Francuske Republike, odnosno kako je stajalo u Šišovu mail pozivu: *Trg Francuske revolucije, vrijeme: 30. lipnja – 1. srpnja 2013., od 22 h do 1 h ujutro*) – dao je svoj umjetnički odgovor na ulazak Hrvatske u EU. Prije toga izveo je još nekoliko kontroliranih hepeninga o politikama prijateljstva kao subverzivim zrcalima-

⁹⁵ Maja Bošković-Stulli navodi da je legenda o Gospi Sinjskoj, koja je sačuvala Sinj 1715. pred turskom opsadom, crkvenog postanja te se odatle proširila među narod; „sačuvala je karakter crkvene vjerske tradicije, ali je poprimila i pučka obilježja“ (Bošković-Stulli 1967–1968: 313).

reprezentacijama (usp. Marjanić 2017: 72–74, 370–375). Ovom prigodom završno podsjećam na kontrolirani hepening, jestivu instalaciju *KroaTisch-amerikanische Freundschaft – Simulacija demokracije ili nije vrijeme za paniku/ Simulacrum of Democracy or it is not time to panic* (2010).⁹⁶

Napomena: Ovaj članak nastaje u sklopu projekta „Bestijarij hrvatske etnokulture. Interdisciplinarna polazišta“ (BESTIA).

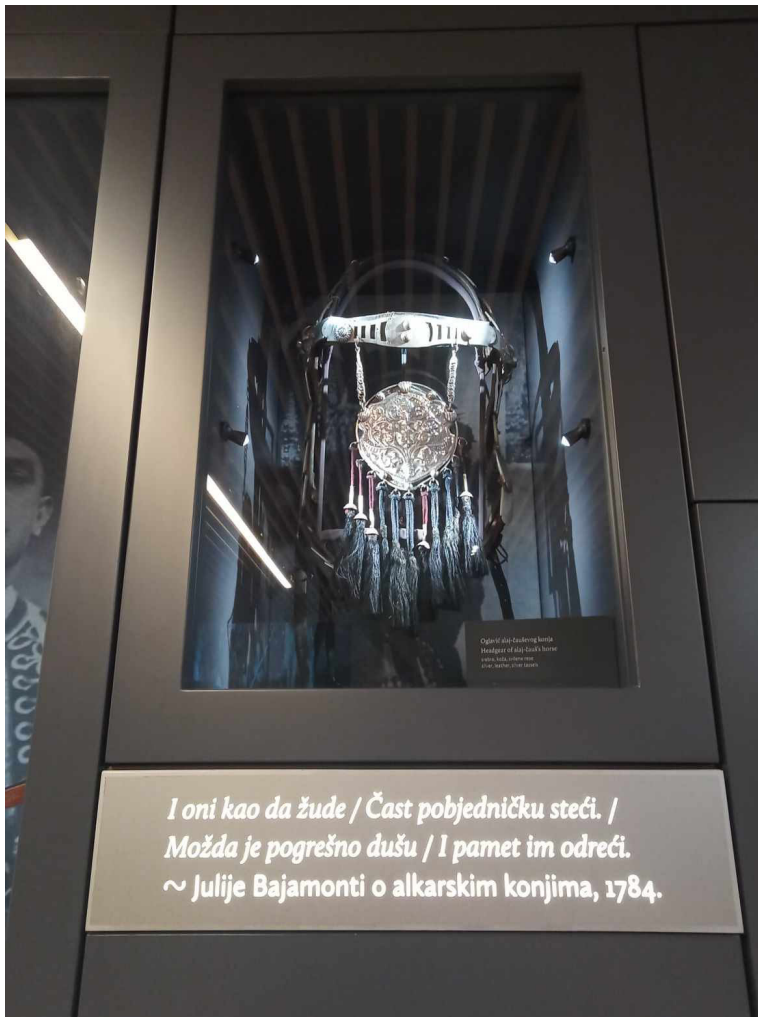

Foto: O alkarskim konjima, detalj, u Muzeju Sinjske alke, Sinj, 2024.

⁹⁶ Možemo reći da u okviru zrcala-prezentacije Alka i „alkarski momci“ „uzveličali su otvorenje Svjetskih vojnih igara u Zagrebu 1998. godine“ (usp. *Sinjska alka. Kronika*, 2021: 549), dok s druge strane zrcala-reprezentacije, mlade alternativne snage ATTACK!-a izvodile su ulične akcije protiv svjetskih vojnih centara moći (usp. Marjanić 2014) Jednako tako spomenuta monografija o Sinjskoj alki dokumentira kako su se 2000. godine, nakon smrti Franje Tuđmana, političke i ukupne društvene prilike u Hrvatskoj promijenile te je tadašnji predsjednik Stipe Mesić obavijestio Viteško alkarsko društvo u Sinju da je kao predsjednik RH prihvatio pokroviteljstvo nad Sinjskom alkam, ali da „Ured Predsjednika Republike Hrvatske ne raspolaže materijalnim sredstvima“ pa sinjskim alkarima „financijski, nažalost, ne može pomoći!“ (2021: 549).

Literatura:

- Alaupović Gjeldum, Dinka i Stjepan Batarelo. 1987. "Alkarski konji i konjska oprema" U: *Sinjska alka*. Miša Špiljević, ur. Beograd: Jugoslavenska revija, 99–109.
- Bajamonti, Julije. 2011. *U čast Alke 1784.*, priredio i preveo Tonko Maroević. Sinj: Matica hrvatska Sinj.
- Bell, Catherine. 2009 (1997). *Ritual. Perspectives and Dimensions*. New York: Oxford University Press.
- Bošković-Stulli, Maja. 1967–1968. "Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine". *Narodna umjetnost* 5–6: 303–432.
- Botica, Stipe. 2013. "Značajna alka iz 1932. koju je opjevao pučki pjesnik Šimun Malbaša". *Cetinska vrila* 21, 42: 37–43.
- Geertz, Clifford. 2010. *Lokalno znanje. Eseji iz interpretativne antropologije*. Zagreb: AGM.
- Grčić, Marko. 1987. "Mit koji se obnavlja". U: *Sinjska alka*. Miša Špiljević, ur. Beograd: Jugoslavenska revija, 15–18.
- Handelman, Don. 1998. *Models and Mirrors: Towards an Anthropology of Public Events*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Hromadžić, Hajrudin. 2019. „Leksikon tranzicije: Projekt“. *Novosti 18. travnja 2019*. Dostupno na: <https://www.portalnovosti.com/leksikon-tranzicije-projekt>
- Humphrey, Caroline i Laidlaw, James. 1994. *The Archetypal Actions of Ritual. A Theory of Ritual Illustrated by the Jain Rite of Worship*. New York: Oxford University Press.
- Kapferer, Bruce. 1997. *The Feast of the Sorcerer: Practices of Consciousness and Power*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kertzer, David. 1988. *Ritual, Politics and Power*. New Haven nad London: Yale University Press.
- Košćević, Želimir. 1998. „Umjetnost i ideologija“, *Vjesnik*, rubrika *Panorama subotom*, 28. 1. 1998., str. 12.
- Kozlica, Ivan. 2014. *Alka u politici i politika u Alki: Sinjska alka i ratovi dvadesetog stoljeća*. Trilj : Kulturno društvo Trilj ; Zagreb : Hrvatski centar za ratne žrtve.
- Krleža, Miroslav. 1977. *Dnevnik 1914–17: Davni dani I*. Sarajevo: NIŠP Oslobođenje.
- Krleža, Miroslav. 1977a. *Dnevnik 1918–22: Davni dani II*. Sarajevo: NIŠP Oslobođenje.
- Malbaša, Šimun. 1932. *Sinjska alka: pjesma o igri alke i junaštvu sinjskih vitezova: (sa slikama)*. Sinj: Štamparija Merkur.
- Marjanić, Suzana. 2014. *Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas*. Zagreb: Bijeli val, Školska knjiga, Institut za etnologiju i folkloristiku.

- Marjanić, Suzana. 2015. „Krežina demaskiranja mentaliteta ili “i mjesečina može biti pogled na svijet””. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*. 2, 52: 85-103.
- Marjanić, Suzana. 2017. *Topoi umjetnosti performansa: lokalna vizura*. Zagreb: Durieux, HS AICA.
- Mauss, Marcel. 2018. *Ogled o daru: oblik i smisao razmene u arhaičnim društvima*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Leksikon Sinjske alke*. 2015. ur. Romana Horvat. Zagreb: Viteško alkarsko društvo Sinj, Matica hrvatska, Biblioteka Izdanja u suradnji.
- Sinjska alka. Kronika od 1715. do 2000.* 2021. Ivo Dalbello – Dugi, prir. Sinj: Viteško alkarsko društvo.
- Vukušić, Anamarija. 2013. *U sridu: sjećanje, pamćenje i život Alke*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Handelman's Models and Mirrors of Public events or Sinjska Alka as an example of a Mirror-presentation; Malbaša's *Modo Epico*

Abstract

*Starting from the theoretical concept of models and mirrors of public events, as established by Don Handelman, the above-mentioned text positions these concepts within selected socio-political and cultural examples in Croatia. Here, Sinjska alka serves as an example of a mirror-presentation. Specifically, through the example of Malbaša's **modo epico**, the article illustrates how Sinjska alka functions as a mirror-presentation—an event that operates with didactic and historicist intentions within the modern state and community.*

Key words: Don Handelman, public events, Sinjska alka.

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.